

hastalandı. Bir süre İstanbul'da tedavi gördükten sonra Kütahya'ya götürüldü. Aynı yılın Kadir gecesini (27 Ağustos) vefat etti. Musalla Mezarlığı'nda Sun'ullah Gaybî Türbesi arkasında babası Ömer Lutfi Bey'in kabrinin ayak ucuna defnedildi. Vefatına, "Vâh Şa'bâniyye'nin son şeyhi göçtü bugün" (İsmail Yakıt) mısraı tarih düşürülmüştür. Mehmet Dumlu'nun tarikat silsilesi Uşaklı Mustafa Efendi, Uşaklı Ali Rızâ Efendi, Eskişehirli Sâdık Efendi, Söğüt Çaltılı İsmâil Hakkı Efendi, Söğüt Osman Efendi, Kütahyalı Sâlih Efendi, Geredeli Halil Efendi vasıtasıyla Şâbâniyye tarikatının Çerkeşîyye kolunun piri Çerkeşî Mustafa Efendi'ye ulaşır.

Şeyhinin vefatından sonra Kütahya'da tarihî bir konakta sohbet halkası kurarak irşad faaliyetine başlayan Mehmet Dumlu'nun çevresi çeşitli şehirlerden gelip kendisine intisap edenlerle giderek genişlemiştir. Her yıl çeşitli aralıklarla Kastamonu, Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir, Erzurum, Eskişehir, Çorum, Konya, Malatya gibi şehirlere, bazan da yurt dışına Avusturya, Almanya, Kıbrıs, Yunanistan gibi ülkelere giderek oralardaki müntesiplerince düzenlenen konferanslara ve sohbet toplantılarına katılmıştır. Sohbetlerinde daha çok Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinden hikâyeler anlatır, Niyâzî-i Mısrî, Sun'ullah Gaybî, Yûnus Emre divanlarından seçtiği konuyla ilgili şiirleri okur ve açıklar. Bu sohbetlerinden bazıları *Batmayan Güneş Devam Eden Göl-geler* (haz. Ayşenur Sır, İstanbul 2001) ve *Hiye'l-Fânî Hüve'l-Bâkî* (İstanbul 2010) adıyla yayımlanmıştır. Kütahyalı yaşlılardan ve tasavvuf terbiyesi almış kimselerden dinlediği hâtıraları *Kütahyalı Gönül Sultanları* adlı kitapta yer almaktadır (haz. Ayşenur Sır, İstanbul 2010).

Mehmet Dumlu tasavvufu, Kütahya'nın tarih, kültür ve sanat hayatıyla ilgili konularda birçok televizyon programında konuşmalar yapmış, bazı sempozyum ve konferanslarda bildiriler sunmuştur (meselâ bk. "Gaybî Sun'ullah Efendi", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I* [4-5 Haziran 1998], Kütahya 2000, s. 453-463). Kütahya'da tasavvuf eğitim ve kültürüne sahip eski tekke mensuplarından, zâkirbaşlık yapmış yaşlı kişilerden ve hocalardan dinî mûsiki konusunda faydalanmış, Türk mûsikisi makam ve usul bilgilerini öğrenmiş, yirmi yılı aşkın bir süre, Kütahya merkez camilerindeki din görevlileriyle birlikte ressam ve neyzen Ahmet Yakupoğlu'ndan dinî ve klasik mûsiki eserleri

meşketmiştir. Kütahya'da çini tezyinatı konusunda gençlik yıllarından beri bizzat ilgilenerek bu sanatın gelişmesine katkıda bulunmuş, şehirdeki tarihî eserlerin tamir ve restorasyonu ile ilgili çalışmalara ön ayak olmuştur. Hıdırlık Mescidi, Ana Sultan Türbesi, Yenice Han Mescidi, eski hükümet konağı, şair ve hekim Şeyhî Sinan Türbesi, Evliya Çelebi Konağı, Germiyan Beyi II. Yâkub'un sarayı olan Gök Şadırvan Medresesi, Sekiören köyündeki Horasan Erenleri Türbesi gibi eserlerin yenileme çalışmalarını desteklemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Dumlu, "Önce Bil, Sonra Bul, Daha Sonra Bildiğinle Ol", *Tasavvuf Seni Çağırıyor* (haz. Ercan Alkan), İstanbul 2012, s. 66-76; Ahmet Yakupoğlu, *Rengârenk Kütahya*, İstanbul 1991, s. 21, 23-24; M. Mustafa Kalyon, *Kütahya'da Selçuklu Germiyan ve Osmanlı Eserleri*, Kütahya 2000, s. 146-154; Abdurrahman Doğan, *Kütahyalı Sunullah Gaybî: Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, İstanbul 2001, s. 10; a.mlf., *Kütahya Erguniyye Mevlevihânesi*, İstanbul 2006, s. 94-95; *Tarihin Tanıklığında Evliya Çelebi'nin Kütahyası: Belgeler* (haz. Mim Kemal Öke v.dğr.), İstanbul 2006, s. 20; Osman Can – Halil Güney, "Mehmet Dumlu Hoca ile Kütahya Üzerine", *Yedi İklim*, X/68, İstanbul 1995, s. 78-79.

MEHMET NURİ UYGUN

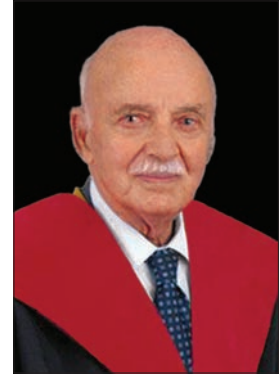
DÜRÎ, Abdülazîz (عبد العزيز الدوري)

Abdülazîz b. Abdülkerîm ed-Dürî
(1919-2010)

Iraklı İslâm tarihçisi.

Irak'ta Selâhaddin'e bağlı bir ilçe olan Dûr'da doğdu. Cebûr aşiretinin Şüveyfât koluna mensuptur. İlk eğitiminin ardından hâfızlığını yaptı, orta öğrenimini 1936'da Bağdat'ta tamamladı. Aynı yıl üniversite tahsili için burslu olarak Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Araştırmaları Okulu'ndan 1940'ta mezun oldu. Vladimir F. Minorsky'nin danışmanlığında hazırladığı *Studies on the Economic Life of Mesopotamia during the Fourth Century A.H.* adlı teziyle doktor unvanı aldı (1942). Kendisine Londra Üniversitesi'nde kalması teklif edildiyse de kabul etmeyip ülkesine döndü.

1943-1948 yıllarında Bağdat'ta dönemin en yüksek eğitim kurumu olan Dârü'l-muallimîne'l-âliyye'de (Yüksek Öğretmen Okulu) İslâm tarihi dersleri verdi. Bağdat Üniversitesi'nin kurucu heyetinde yer aldı. 1949'da Maarif Vekâleti'ne bağlı tercüme bürosunun müdürlüğüne getirildi. Bağdat

Abdülazîz
ed-Dürî

Üniversitesi'nin ilk nüvesini oluşturan Edebiyat Fakültesi'nin kuruluşuyla görevlendirildi ve uzun süre dekanlığını yaptı (1949-1958). 1955-1956'da Londra Üniversitesi'nde bulundu. 1959-1960'ta Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde misafir öğretim üyeliği, 1963-1968 yıllarında Bağdat Üniversitesi'nde rektörlük yaptı. 1969'da Irak'taki siyasî istikrarsızlık yüzünden ülkesini terkedip bir yıl Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde çalıştı. 1970'ten itibaren Ürdün Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne öğretim üyesi tayin edildi. Bundan sonra idarî görev almayıp öğretim ve araştırma faaliyetleriyle meşgul oldu, Ürdün'de İslâm tarihçilerinin yetişmesine büyük katkı sağladı. 2005 yılına kadar bu üniversitede ders vermeyi sürdürdü. 19 Kasım 2010'da Amman'da vefatına kadar Ürdün Üniversitesi lisans üstü öğretim danışmanlığına devam etti. Dürî'nin eserleri Arap dünyasında olduğu kadar uluslararası akademik çevrelerce de büyük takdir görek yabancılara çevrilmiş, kendisi pek çok kurumdan fahri doktora unvanı ve ödül almıştır.

Abdülazîz ed-Dürî temel olarak üç alanda çalışma yapmıştır. İlmî hayatının ilk döneminde İslâm tarihi ve özellikle İslâm ekonomisi ve sosyal tarihi, daha sonraki dönemlerde tarih felsefesi ve metodolojisi, nihayet Arap milleti ve hüviyetinin teşekkülü üzerine eserler vermiştir. Eserleri ve yetiştirdiği talebeleriyle Arap tarihçiliğinde bir ekol haline gelmiş, "şeyhu'l-müerrihine'l-Arab" lakabıyla tanınmış ve İslâm tarihine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Tarihi, kimliğin oluşumunda önemli bir âmil olarak gören Dürî sadece siyasal olayları ele alan tarih yazıcılığını eksik bulur; tarihin kültürel, dinî, ekonomik ve sosyal yönlerine eğilmenin, bütüncül tarihin gerekliliğine inanır. Râvilerin ve tarihçilerin eğitimlerini bilmeden tarih yazmanın isabetli olmadığını, bu sebeple önce kaynakların ve müelliflerin incelenmesi gerektiğini

ifade eder. Bundan dolayı bir İslâm tarihi metodolojisi geliştirmeye çalışmış, tarihçilerin kişiliklerini ve kaynakları yoğun bir tenkide tâbi tutmuştur. *Muḳaddime fi'l-târîhi şadri'l-İslâm* ve *Dirâsât fi'l-ʿuṣûri'l-ʿAbbâsiyyeti'l-müteʿahḥire* gibi eserlerinde İslâm tarihine kapsamlı biçimde yaklaşmış, tarihi Batı merkezci anlayışın dışına çıkarıp ele almanın gerekliliğini vurgulamıştır. Tarihte kahramanlardan ziyade halkın ve kültürel mirasın önemine dikkat çeken Dürî'ye göre olayların sebepleri tek bir etkene değil çok girift etkenlerin bir araya gelmesine dayanmaktadır. Bu anlamda kendisi Ortaçağ İslâm dünyasında İbn Haldûn ve Makrîzî'nin, modern dönemde ise Annales ekolünün Arap âlemindeki temsilcisi sayılır. Dürî Eskiçağ, Ortaçağ, modern dönem gibi ayırımların Avrupa tarihinden hareketle yapıldığını ve İslâm tarihi için geçerli olmadığını söyler.

Dürî onuruna, Arap dünyasının önde gelen düşünür ve tarihçilerine ait makalelerin yer aldığı bir çalışma yayımlanmıştır (*Buḥûş ve dirâsât mühdât ilâ ʿAbdilʿazîz ed-Dürî*, Amman 1995). Ürdün'ün en köklü kültür kurumlarından olan Müessesetü Abdilhamîd Şûmân (Amman, Ürdün) 1999 yılında Abdülazîz ed-Dürî'yi şeref konuğu olarak ilân etmiş, onun için bir toplantı düzenleyerek burada sunulan tebliğleri kitap halinde neşretmiştir (ed. Zeyd Ebû'l-Hâc, *ʿAbdülʿazîz ed-Dürî: İnsânen ve müʿerrihan ve müfekkiran*, Amman 2000). Arap dünyasının en önemli kültür kurumu ve yayınevlerinden Merkezû dirâsâtî'l-vahdeti'l-Arabiyye de (Beyrut, Lübnan) Abdülazîz ed-Dürî ve tarihçiliğiyle ilgili bir toplantı tertip ederek sonucunu *ʿAbdülʿazîz ed-Dürî, evrâk ve şehâdât, halka niḳâşîyye* adıyla yayımlamıştır (Beyrut 2009). Dürî'nin eserlerinin tamamı Merkezû dirâsâtî'l-vahdeti'l-Arabiyye tarafından 2000'li yıllarda tekrar neşredilmiştir. İnâs Sabâh Mühennâ, *Manḥiku'l-ḥaḳâre ʿinde ʿAbdilʿazîz ed-Dürî* (Beyrut 2008), Abdullah el-Cebbûrî *ed-Duktûr ʿAbdülʿazîz ed-Dürî, müʿerrihu'l-ḥaḳâreti'l-İslâmiyye* adıyla birer eser kaleme almışlardır (Bağdat, Mecmau'l-ilmiyyi'l-İrâkî, 2013).

Eserleri. Telif. 1. Târîhu'l-ʿIrâkı'l-İktisâdî fi'l-ḳarnî'r-râbîʿi'l-hicrî. Müellifin İngilizce doktora tezinin Arapça çevirisi olup (Bağdat 1945, 1948; Beyrut 1974, 1986) IV. (X.) yüzyılda Irak bölgesinde askerî iktân ortaya çıkışı, gayri meşrû ve olağan üstü vergilerin konması, paraların değeriyile oynanması, sarraflık düzeninin zirveye ulaşması ve dikkati çeken bir sermayedar

tabakasının teşekkülü gibi değişim ve dönüşümleri ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Eser, Kral Faysal Uluslararası İslâm Araştırmaları ödülü ve Ürdün el-Cem'iyetü'l-ilmiyyetü'l-melekiyye madalyasıyla ödüllendirilmiştir. **2. el-ʿAşrû'l-ʿAbbâsiyyü'l-evvel, dirâset fi't-târîhi's-siyâsi ve'l-idârî ve'l-mâlî** (Bağdat 1945; Beyrut 1988, 1997, 2006, 2007). **3. Dirâsât fi'l-ʿuṣûri'l-ʿAbbâsiyyeti'l-müteʿahḥire** (Bağdat 1949; Beyrut 2007). **4. Muḳaddime fi't-târîhi şadri'l-İslâm** (Bağdat 1949; Beyrut 1984, 2007). Dürî'nin 1943-1948 yıllarında Bağdat'ta Dârü'l-muallimîne'l-âliyye'de verdiği İslâm tarihi derslerine ait notlarını içeren bir eserdir. Tarihi bir mâlûmat yığını olarak görme ve siyasal olayları ardına sıralama usulüne karşı çıkan Dürî tarih çalışmalarında yapılan kültür, ekonomi ve sosyal tarih gibi ayırımların gereksiz olduğunu söyler. Müellif bu eserinde, şarḳiyatçıların müslüman tarihçileri de etkileyen ilk dönem İslâm tarihinde yaşanan anlaşmazlık ve bölünmelerle ilgili iddialarını reddederek temel tezini İslâmî görüşle kabilevî akımın çatışmasına dayandırmaktadır. Ona göre İslâm'ın ilk dönemindeki ihtilâfların temelinde eskiyi temsil eden kabilecilik anlayışıyla (asabiyye) yeniyi temsil eden İslâmî anlayış arasındaki çekişme yatmaktadır. Dürî bu eserinde bir tarih felsefesi ortaya koymaya çalışır. Eser Hayretin Yücesoy tarafından *İlk Dönem İslâm Tarihi, Bir Önsöz* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1991). **5. en-Nüzumü'l-İslâmiyye** (Bağdat 1950; Beyrut 2008). Eserde İslâm'ın ilk asırlarında siyasî, malî ve idarî sistem incelenmektedir. **6. Muʿcezü târîhi'l-ḥaḳâreti'l-ʿArabiyye** (Bağdat 1952, Nâcî Ma'rûf ile birlikte). **7. Baḥşûn fi neşʿeti ʿilmi't-târîh ʿinde'l-ʿArab** (Bağdat 1960; Beyrut 1960, 1993, 2005, 2007; Riyad 1420/2000). İslâm'ın ilk üç asrında İslâm tarihçiliğinin doğuşu, gelişimi ve ilk temsilcileriyle ilgili olan eser Lawrence I. Conrad tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (*The Rise of Historical Writing among the Arabs*, Princeton 1983). **8. el-Cüzûrû't-târîhiyye li'l-ḳavmiyyeti'l-ʿArabiyye** (Beyrut 1960, 1980, 2008). **9. Muḳaddime fi't-târîhi'l-İktisâdiyyi'l-ʿArabî** (Beyrut 1960, 1987, 2007). Eserde İslâm tarihini anlamada iktisat tarihinin rolü ile iktisadî ve içtimâî hayatla siyasetin birbiriyle girift bir ilişki içinde bulunduğu ortaya konmaya çalışılmaktadır. Ayrıca VII-XIX. yüzyıllar arasındaki İslâm iktisat tarihinin ana hatlarıyla ele alındığı eser Almanca (*Arabische Wirtschaftsgeschichte*, trc. Jürgen Jacobi,

München 1979) ve Türkçe'ye (*İslâm İktisat Tarihine Giriş*, trc. Sabri Orman, İstanbul 1991) çevrilmiştir. **10. İbn Haldûn ve'l-ʿArab, mefḥümü'l-ümmeti'l-ʿArabiyye** (Kahire 1961). **11. el-Cüzûrû't-târîhiyye li's-Şuʿûbiyye** (Beyrut 1962, 1981, 1986). **12. et-Tekvînü't-târîhi li'l-ümmeti'l-ʿArabiyye, dirâse fi'l-hüviyye ve'l-vaʿy** (Beyrut 1984, 1985, 1986). İslâm öncesinden başlayarak XX. yüzyılın başlarına kadar Arap milleti, Arap kimliği ve bilincinin oluşum süreciyle bu bilincin modern döneme kadar sürekliliği ve geçirdiği dönüşümlerin ele alındığı eseri Lawrence I. Conrad İngilizce'ye çevirmiştir (*The Historical Formation of the Arab Nation*, London 1987). **13. Nâsirüddîn el-Esed beyne't-türâş ve'l-muʿâşara** (Beyrut 2002). Ürdünlü edebiyatçı, düşünür ve devlet adamı Nâsirüddîn el-Esed'in düşüncelerini konu edinir. Diğer eserleri: *el-Cehbeze ve's-şayrafe fi'l-ʿIrâk* (Bağdat 1943), *Târîhu'l-ʿArab* (Bağdat 1949, Nâcî Ma'rûf, Mustafa Cevâd ve Hâlid el-Hâşimî ile birlikte), *Fi'l-Vaʿyi'l-ʿArabî* (Bağdat 1953), *Nazra ilâ târîhi şadri'l-İslâm* (Bağdat 1955), *Ḍavʿün cedîd ʿale'd-daʿveti'l-ʿAbbâsiyye* (Bağdat 1957), *Mustaḳbelü'l-fikri'l-ʿArabî* (Bağdat 1957), *Neşʿetü'l-eşnâf ve'l-ḥuref fi'l-İslâm* (Bağdat 1959), *el-Fikrû'l-ʿArabî fi devri't-tecdîd ve't-taḳlîd* (Bağdat 1961). **Neşir:** Anonim, *Aḥbârü'd-devleti'l-ʿAbbâsiyye* (Beyrut 1971, Abdülcebbar el-Muttalibî ile birlikte); Belâzürî, *En-sâbü'l-eşrâf* (III, Wiesbaden-Beyrut 1978; c. IV/2. kısım, Beyrut 2001).

Abdülazîz ed-Dürî dergilerde İslâm tarihi, iktisat tarihi ve tarihçilik üzerine Arapça ve İngilizce pek çok makale yayımlamış, uluslararası ilmi toplantılarda bildiriler sunmuş, çeşitli ansiklopedilere İslâm tarihiyle ilgili maddeler yazdığı gibi *DİA* için de "Bağdat", "Deyrûlcâselik", "Divan", "Emir" ve "Enbâr" maddelerini telif etmiştir. Bir kısım makaleleri *Evrâk fi't-târîh ve'l-ḥaḳâre: el-Aʿmâlü'l-kâmile li'd-dukṭûr ʿAbdilʿazîz ed-Dürî* adıyla bir araya getirilmiştir (I-IV, Beyrut 2009), makalelerinden bazıları Türkçe'ye de çevrilmiştir: "Hükümet Kurumları" (*İslâm Şehri*, haz. R. B. Serjeant, trc. Elif Topçugil, İstanbul 1997, s. 63-82); "İbn Şihâb ez-Zührî ve İslâm Tarih Yazarlığının Başlamasındaki Rolü" (trc. Casim Avcı, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6 [Adapazarı 2002], s. 57-76).

BİBLİYOGRAFYA :

Zeyd Ebû'l-Hâc v.dğr., *ʿAbdülʿazîz ed-Dürî, insânen ve müʿerrihan ve müfekkiran*,

Beyrut-Amman 2000; M. Ali Hiddû, “‘Abdül‘azîz ed-Dûrî”, *Mevsû‘atü Beyti’l-hikme li-a‘lâmi’l-‘Arab fi’l-karneyni’t-tâsi‘ ‘aşer ve’l-‘işrin*, Bağdad 1420/2000, I, 315-316; Halîl Ahmed Halîl, *Mevsû‘atü a‘lâmi’l-‘Arabi’l-mübdî’in fi’l-karni’l-‘işrin*, Beyrut 2001, I, 437-441; ‘Abdül‘azîz ed-Dûrî, *evrâk ve şehâdât, halka nikâşiyeye*, Beyrut 2009; Saleh K. Hamarneh, “A.A. Dûrî, an Outstanding Contemporary Arab Scholar”, *FO*, XV (1974), s. 277-280; Mâcid es-Sâmerrâi, “Hâzîhi hiye mu‘avvimâtü’t-târîh ve ‘aleynâ ennebde’ minhâ”, *el-Cedîd*, sy. 14, Beyrut 1997, s. 7-10; Ali Hüseyin el-Câbirî, “ed-Duktûr ‘Abdül‘azîz ed-Dûrî: İshâm kebîr fi şiyâğati felsefet-i’t-târîhi’l-‘Arabiyyi’l-mu‘âşır”, *a.e.*, s. 11-15; Nizâr el-Hadîsî, “ed-Duktûr ‘Abdül‘azîz ed-Dûrî ve eşeruhü fil-fikri’l-kavmiyyi’l-‘Arabiyyi’l-mu‘âşır”, *a.e.*, s. 17-20; Sâlih Ahmed el-Âli, “ed-Duktûr ‘Abdül‘azîz ed-Dûrî: Suver min mesîre müfê‘ame bi’l-a‘hdâş ve ğaniyye fi’l-‘atâ”, *a.e.*, s. 21-24; “Mem’s New Honorary Member”, *al-Usur al-Wusta*, XI/2, Chicago 1999, s. 42-43; Kays en-Nûrî, “‘Abdül‘azîz ed-Dûrî, mü‘errihan ve müfekkiran”, *el-Bahreyn eş-şekâfiyye*, V/20, Menâme 1999, s. 72-85; Nazih N. Ayubî, “Dûrî, ‘Abd al-‘Azîz”, *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, I, 389-391; İbrâhim Halîl el-Allâf, “‘Abdül‘azîz ed-Dûrî ve riyâdetü’l-medreseti’t-târîhiyyeti’l-‘Arabiyyeti’l-mu‘âşıra”, *el-Hivârû’l-mütemeddin*, <http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=169165> (24.01.2015); Abdülcebbâr el-Attâbî, “Ra‘îlû şeyhi’l-mü‘errihi’l-‘Arab ‘Abdül‘azîz ed-Dûrî”, *Îlâf*, <http://elaph.com/web/culture/2010/11/612486.html?entry> (24.01.2015).

CENGİZ TOMAR

DUŞANBE

Tacikistan’ın başşehir.

Hisar (Gissar) vadisinin ortasında kurulmuş olup kuzeyi ve kuzeydoğusu yüksekliği 1000 metreyi aşan Hisar, güneyi Rangoon sıradağlarıyla çevrilidir. Duşanbinka (Varzob / Vârzûb), Luçob nehirleri ve Hisar Kanalı şehri böler. Bunların üzerinde yedi köprü mevcuttur. Şehirde ayrıca çok sayıda dere ve ark bulunmaktadır. Şehrin ortasında 1940’lı yıllarda genç komünistler tarafından inşa edilen ve onların adına izâfeten “Komsomol” diye adlandırılan büyük yapay bir göl vardır.

Duşanbe adına ilk defa XVII. yüzyılın sonuna ait kaynaklarda rastlanır. 1826’da şehrin adı Duşanbe-Kurgan olarak geçer ve bu isim pazartesi günleri bölgede kurulan büyük bir pazarla ilgilidir. Bu pazar Buhara Hanlığı’na tâbi Hisar beylerinin nezaretinde Taşkent, Buhara, Hucend gibi şehirlerden tüccarların geldiği bilinmektedir. Pazarın güvenliği için Hisar beyleri Vârzûb nehrinin sol tarafında kalıntıları bugüne kadar gelen bir kale inşa etmişlerdi.

Arkeolog P. Smoliçev’in 1941’de Duşanbe’de başlattığı kazılarda 2000 yıl öncesine ait seramik parçaları bulundu. 1951’de de bir inşaat temel kazısı sırasında Grek harfleriyle yazılmış Toharca metinler ortaya çıktı. Ayrıca Grek-Baktria, Kuşan, Tohar, Sâsânî, Karahanlı, Sâ mânî, Şeybânî dönemlerine ait çok sayıda süs eşyası ve paralara rastlandı. Yine şehrin çevresinde Grek-Baktria döneminden ve VI-VIII. yüzyıllardan kalma çeşitli kalıntılar vardır. Bütün bunlar Duşanbe yöresinin tarihinin hayli eskiye gittiğine işaret ederse de bugünkü şehir yeni sayılabilecek bir yerleşme yeri özelliği taşır. Burası XX. yüzyılın başlarında Buhara Emirliği’ne bağlı Sarı Asiya ve Şahmansur ile birlikte küçük bir kasaba olarak zikredilir. Bu sıralarda Duşanbe’de kırk ev ve kırk iki dükkânda 283 kişi yaşıyordu. Bolşevikler’den kaçan son Buhara emiri Âlim Han 1920’de sarayını buraya taşıdı, ancak Bolşevikler’in gelmesi üzerine buradan da ayrıldı. Şehir 1922 Şubatında Enver Paşa kumandasındaki Basmacılar tarafından kuşatılınca Kızıldoru birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı. Duşanbe ve çevresi Enver Paşa’nın kontrolüne geçti. Bolşevikler, 18 Mayıs’ta Komünist Partisi Merkez Komitesi’ni toplayarak Türkistan meselesini görüştüler. Komünist Partisi ileri gelenlerinden G. K. Ordjonikidze arkadaşlarıyla bölgeye gidip yerel halkın Basmacılar’a karşı koymasını sağlamaya çalıştı ve S. Kamenev’in kumandasında bölgeye büyük kuvvetler sevkedilmeye başlandı. Haziran’da Kızıldoru ile halk gönüllüleri Basmacılar’a karşı hücumla geçti ve 14 Temmuz’da Duşanbe’yi Basmacılar’dan geri aldı. 24 Temmuz’da da Bolşevikler yeniden buraya hâkim oldu. Ardından

Ya’küb-i Çerhî Camii ve Medresesi – Duşanbe

Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlı Otonom Tacik Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin ve 1929’da Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin başşehri oldu. Stalin’in adına izâfeten şehrin ismi Ekim 1929’da Stalinâbâd olarak değiştirildi.

27 Nisan 1927’de Tacikistan Halk Komiserleri Sovyeti’nin kararıyla şehrin imarına başlandı. Şehirde hemen bir tuğla fabrikası kuruldu ve ilk yapı olarak Tacikistan Halk Komiserleri Sovyeti binası inşa edildi. 1930’a kadar şehirde 4395 bina bulunuyordu ve bunların tamamı tek katlı idi. Duşanbe’nin en büyük caddesi olan Rudaki’nin çevresinde 1930 ve 1940’lı yıllarda modern tarzda inşa edilen üç katlı, balkonlu, verandalı binalar yapıldı. II. Dünya Savaşı’nın ardından şehirde üç ve daha yüksek katlı yapılar görülmeye başlandı. Şehrin deprem kuşağında yer alması yüzünden 1960’lı yıllara kadar çok katlı binaların inşasına izin verilmedi. Gelişen teknoloji ile 1960’tan sonra çok katlı binalar yapıldı. Duşanbe 1929’da Moskova-Taşkent demir yolu ağına bağlandı. Demiryolunun gelmesiyle birlikte şehirde tekstil, tarım, makine fabrikaları kuruldu;

Duşanbe’den bir görünüş

